

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 9 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES



ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL



ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/SCP1342V3I9Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Ақтамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Matajonov Rahimjon Akramovich*
“VII-VIII ASRLARDA ARAB XALIFALIGI ISTILOSIGA QARSHI KURASHDA MAHALLIY HUKMDORLARNING O‘RNI VA ROLI” MAVZUSIGA OID INGLIZ TILLI TADQIQOTLAR TAHLILI 10-16
- Облобердиев Жасурбек Косим угли*
МЕРЫ НАКАЗАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ 17-22

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Турсунов Бекмухаммад Омонович*
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ МЕЗОН ВА КЎРСАТКИЧЛАРИ 23-34
- Курпаяниди Константин Иванович*
ИССЛЕДОВАНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ РЕФОРМЫ 35-44
- Ahmedov Shohjaxon*
O‘ZBEKISTONDA SHAKANA SAVDONI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 45-51
- Кулибоев Азамат Шоназарович*
БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ 52-62
- Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич*
МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РАҚАМЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШДА МИҚДОРИЙ ВА АХБОРОТ ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИ 63-73
- Abduraxmanova Shoxida Ravshanovna*
TIBBIYOT MUASSASALARIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH 74-80
- Davronov Istamxo‘ja Olimovich*
МЕНМОНХОНА ХИЗМАТЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИ ВА СIFATINI BAHOLASH USULLARI 81-86
- Маматов Бахадир Сафаралиевич*
ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ МУҲИТ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИ 87-96
- Шолдаров Дилшод Азимиддин ўғли*
КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР УЧУН НАФАҚА ВА МОДДИЙ ЁРДАМ ТАЙИНЛАШ ВА ТЎЛАШ ТАРТИБИ 97-104
- Баратов Махсудали Назиралиевич*
МИКРОМОЛИЯВИЙ ТАШКИЛОТЛАР ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 105-116

<i>Ergashev Islom Ismoilovich</i> KESKIN RAQOBAT SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	117-127
<i>Қодиров Азизжон Анварович</i> ЎТИШ ИҚТИСОДИЁТИ МАМЛАКАТЛАРИДА ЭКОТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ АМАЛИЁТИ	128-136
<i>Эшонкулов Акмал Кудратович</i> ПРОБЛЕМЫ ПРОВЕДЕНИЯ АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	137-142
<i>Астанов Шерзод Рустамович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ТАШКИЛИЙ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	143-150
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Abdullayev Ibodulla Abdullayevich</i> YOSHLARNI MILLIY G'URUR RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OILAVIY QADRIYATLARDAN UNUMLI FOYDALANISH USULLARI	151-155
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> BAHS-MUNOZARALARDA QO'LLANILADIGAN TUZOQLAR VA MANIPULYATSION (SPEKULYATIV) USULLAR	156-164
<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> BARQAROR RAQOBAT USTUNLIGI-RAQOBATBARDOSHLIK OMILI	165-174
<i>Allayarova Marhabo Mavlonovna</i> UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA YOSHLAR BADIY IJODINI RIVOJLANTIRISH ZARURIYATI	175-179
<i>Рахманов Баҳодир</i> СИНЕРГЕТИК ТАФАККУР: ФАЛСАФИЙ МЕРОСИМИЗНИ ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ АҲАМИЯТИ	180-186
<i>Abdiraxmanov Muzaffar Zaripbayevich</i> ABU ALI IBN SINONING XORAZM MA'MUN AKADEMISIDAGI FAOLIYATI	187-191
<i>Mirzaxalov Xojiaqbar Tajibayevich</i> JAMIYATDA GENDER TENGLIGI MUAMMOSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	192-197
<i>Azimov Ashirali Mehmonboyevich</i> XOTIN-QIZLAR GENDER MA'RIFATINING IJTIMOY BARQARORLIKKA TA'SIRI	198-202
<i>Azimov Sherzod</i> PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF SPORT IN SOCIETY	203-207
<i>Абдурахмонович Хасан Иброхимович</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЁШЛАР ИННОВАЦИОН ТАФАККУРИНИ ЮКСАЛТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	208-216

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Kuliyeva Dilshoda Alijon qizi*

QUMAN TOPISHMOQLARINING O'ZBEK FOLKLORIDAGI PARALLEL SHAKLLARI 217-223

Teshabaeva Dilfuza Muminovna, Abduxalilova Gulbaxor Karabaevna

ТУРИЗМ СОҲАСИГА ОИД СЎЗ ВА ИБОРАЛАРНИ ПРЕФИКСЛАР ЁРДАМИДА

ЯСАЛИШИ 224-230

Abdinazarov Uktam Qushoqovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA GIPPOLOGIK TERMINLARNING LINGVISTIK TADQIQI.. 231-236

Axmedova Shaxodat Maxmutovna

O'ZBEK XALQ PAREMALARIDA SHIFO KONSEPTINING IFODALANISHI..... 237-241

Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich

JAHON TILSHUNOSLIGIDA PAREMALAR TADQIQI 242-246

Vositov Otabek Toxirjonovich

TABIATNING ATMOSFERA HODISASI UMUMIY MA'NOSI VA LEKSIK SEMANTIKA

GURUHLARNING STRUKTURAL XUSUSIYATLARI 247-253

Hodir Raхmatullaev

НАЗАР ЭШОНҚУЛ НАСРИДА ШАРПА АРХЕТИПИНИНГ ТАЛҚИНИ 254-260

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР*Мамасобиров Давронбек Эрназарович*

ВАТАНДОШЛАР БИЛАН ИШЛАШ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ 261-270

Urakov Djahongir Rajabovich, Sharipovasror Safar o'g'li

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUN HUJJATLARIDA FUQAROLIK JAMIYATI

INSTITUTLARNING HUQUQIY ASOSLARI 271-276

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna*

OLIY TIBBIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARI HISSIY-KOMMUNIKATIV

KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH 277-281

Umarova Zaxro Abduraxim qizi

TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISHDA NOSTANDART FIKRLASH

(THINKING OUTSIDE THE BOX) NING ROLI 282-287

Kadirov Ramz Turabovich

TALABA-AKTYORLARNING SAHNA NUTQIGA OID BILIM VA KO'NIKMALARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING SPETSIFIK TEXNOLOGIYALARI (DARS JARAYONIDAGI

MASHG'ULOTLAR MISOLIDA) 288-295

Khabiba Madaminovna Jurabekova

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LISTENING IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE

COMPETENCE OF STUDENTS IN RUSSIAN LESSONS 296-302

<i>Nishonov Akmal Obidovich, Xamrakulov Xamidullo Turgunboyevich</i> KLAUSTERLI O'ZARO TA'SIR SHAROITIDA INFORMATIKA O'QITUVCHILARINING MALAKASINI OSHIRISH JARAYONINI MODELASHTIRISH MASALALARI	303-310
<i>Ergashev Murodbek Ikromovich</i> MUSIQA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING KREATIV VA IJTIMOYIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD IMKONIYATLARI	311-316
<i>Utkirov Nusrat Kamilovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLI TA'MINOTINI RIVOJLANTIRISH	317-322
<i>Yulbarsova Xurshida</i> BO'LAJAK SOTSIOLOGLARDA IJTIMOYIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-PEDAGOGIK JIHATLARI	323-329
<i>Baychayev Fazliddin Xusenovich</i> BO'LAJAK KON-METALLURGIYA SANOATI MUTAXASSISLARINING ELEKTROSTATIKAGA OID NAZARIY BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH	330-335
<i>Muminov Ulmas Ravshanqulovich</i> O'ZBEKISTONDA "MAHALLA INSTITUTI" NING MAHALLIY O'Z-O'ZINI BOSHQARISH – ORGANI SIFATIDA SHAKLLANISHI, UNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI	336-341
<i>Tajibayeva Ma'mura Tojidinovna</i> AJDODLARIMIZ PEDAGOGIK TA'LIMOTLARINI O'RGANISH ASOSIDA TALABALARDA G'OYAVIY DUNYOQARASHINI RIVOJLANTIRISH	342-346
<i>Askarova Zulayxo</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DARAJASINI ANIQLASHDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH SAMARASI	347-352
<i>Akhmadjonova Diyora Dilshod qizi</i> EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THROUGH ONLINE PLATFORMS	352-362
<i>Jumaniyazova Go'zal</i> OLY O'QUV YURTI TALABALARINI PIRLSGA YO'NALTIRILGAN TOPSHIRIQLARNI TAYYORLASHGA O'RGATISH METODIKASI	363-367
<i>Xusaanova Leyla Yunusova</i> СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОНЕТИКЕ: ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ	368-373
<i>Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich</i> МАТЕМАТИК КРЕАТИВ ТАВСИФДАГИ MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI	374-379
<i>To'xtasinov Muhammadjon</i> PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENLIGINI OSHIRISHDA UZLUKSIZ METODIK XIZMATNING O'RNI	380-384

Eshnazarov Murod Karimovich

GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA TA`LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISH

IMKONIYATLARI385-391

13.00.00- Психология фанлари

Xudayberganov G'ayrat Quranboyevich,
Urganch Davlat universiteti katta o'qituvchisi

**MATEMATIK KREATIV TAVSIFDAGI MASALALARNING BOSHLANG'ICH SINIF
O'QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHINI FANLARARO ABSSESSIAL VA ORDINATAL
BOG'LAB SHAKLLANTIRISHDAGI O'RNI VA ROLI**

Annotatsiya. Maqolada matematikadan kreativ tavsifdagi masalalarning boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashini fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishdagi o'rni va roli o'rganilgan.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, muammoli ta'lim, fazo, mantiq, muammo, yondashuv, xotira, qobiliyat, aloqa, mulohaza, abstraksiya.

Khudayberganov Gayrat Kuranboyevich,
Senior teacher at Urgench State University

**THE RELEVANCE AND ROLE OF THE TASKS OF MATHEMATICAL CREATIVE
DESCRIPTION IN THE FORMATION OF CREATIVE THINKING IN PRIMARY SCHOOL
PUPILS WITH INTERDISCIPLINARY ABSCENSIONAL AND ORDINAL CONNECTIONS**

Abstract. The article examines the relevance and role of the tasks of creative description in mathematics in the formation of creative thinking in primary school through interdisciplinary abscessional and ordinal connections

Keywords: creative thinking, problem-based learning, space, logic, problem, approach, memory, abilities, communication, reasoning, abstraction.

Худайберганов Гайрат Куранбоевич,
старший преподаватель Ургенчского
государственного университета.

**АКТУАЛЬНОСТЬ И РОЛЬ ЗАДАЧ МАТЕМАТИЧЕСКОГО КРЕАТИВНОГО ОПИСАНИЯ В
ФОРМИРОВАНИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ С
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫМИ АБСЦЕССИОНАЛЬНЫМИ И ОРДИНАТАЛЬНЫМИ
СВЯЗЯМИ**

Аннотация. В статье исследуется актуальность и роль задач креативного описания по математике в формировании креативного мышления у начальных классов посредством междисциплинарных абсцессных и ординатальных связей.

Ключевые слова: креативная мышление, проблемное обучение, пространство, логика, проблема, подход, память, способности, общение, рассуждение, абстракция.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I9Y2023N51>

Hozirgi kunda o'qitishning an'anaviy yondashuvlari o'rnini shaxsga yo'naltirilgan innovatsion yondashuvlar egallamoqda. Shu nuqtai nazaridan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining egallagan nazariy bilimi, amaliy ko'nikma, malaka va kompetensiyalarini muntazam nazorat qilish hamda kreativ fikrlashni fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirish, ularda intellektual salohiyatning muntazam rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish, o'quv-tarbiyaviy jarayonda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan doimiy ravishda foydalanish orqali ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini oshirish vazifalari dolzarblik kasb etmoqda.

Ta'lim-tarbiyaviy jarayonda an'anaviy o'qitish metodikasi asosida ta'lim olib borilganda boshlang'ich sinf o'quvchisi mashg'ulotlarda ko'pincha eshitadi, ko'radi, eslab qoladi, takrorlaydi, yoddan aytib beradi, ammo kreativ fikr yuritish, mushohada qilishga kamroq e'tibor qaratiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari faoliyatida faollik yuqori darajada sezilmaydi, muammoli vaziyatni qo'yish, faraz va uning yechimini ilgari surish, muammolarga yechim topishda mustaqil qaror qabul qilish yo'llarini izlab topish jarayoni sekin kechadi. Shu bois boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda, ularning kreativ fikrlashlarini rivojlantirishda o'qitishning interfaol metodlari samarali hisoblanadi.

Kreativ fikrlash jarayoni boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilishga bo'lgan ehtiyojlari, tevarak-atrofdagi olam to'g'risidagi bilimlarini kengaytirishga va chuqurlashtirishga intilishlari sababli vujudga keladi. Yangicha fikrlovchi o'quvchining kreativ fikrlashi – obyektни anglashi, bilishi – kreativ fikrlash jarayonining tavsifli xususiyati. O'quvchi o'zi idrok qilayotgan narsalar to'g'risida kreativ fikr yurita oladi. Shuning uchun tushunchalar narsalarning butun bir sinfi, turkumi to'g'risida fikr qiladi, ya'ni bular kreativ fikrlashning obyekti bo'ladi. Bir narsaga tayanmagan quruqdan quruq fikrlash bo'lishi mumkin emas.

O'quvchi mantiqiy kreativ fikrlashning tayyor shakllari bilan tug'ilmaydi. Mantiqiy kreativ fikrlash qobiliyati unda butun hayoti davomida shakllanadi va uning to'laqonli rivojlanishi uchun maxsus sharoitlar zarur. Bunday yondashuvda ijtimoiy tajribani yetkazishga, ya'ni o'qitishga alohida ahamiyat beriladi. D.B.Elkonin o'quvchilarning o'quv faoliyatini tahlil qilar ekan, uning mohiyatini o'quvchi tomonidan o'zini-o'zi o'zgartirish sifatida tavsiflaydi [8].

Kreativ tushunchalar va yondashuvlar dunyoning turli mintaqalarida insoniyat madaniyatining ravnaq topishiga turtki bo'ldi. Shunday ekan, kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy keladigan fikrlardan keskin farq qiladi. Bu bilim va tajribaga asoslangan haqiqiy kompetensiya hisoblanib, insonlarning keskin va murakkab vaziyatlarda kutilgan natijalarga erishishlariga imkon beradi. Dunyo miqyosidagi tashkilotlar va jamiyatlar innovatsion g'oyalar va kreativ fikrlashga nisbatan umumiy tashabbuskorlik deb qarab, yuzaga kelayotgan murakkabliklarni yengishda innovatsion g'oyalar, bilim va ko'nikmalarni egallashga e'tibor qaratmoqda.

Izlanishlar natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilari matematik kreativ fikrlashini fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishda aqliy amallar (tahlil, sintez, abstraksiya va umumlashtirish) bajarilishining yuqori darajasini, kreativ fikrlash tejamliligi va mustaqilligini, uning egiluvchanligini ko'zda tutishi aniqlandi. Shulardan kelib chiqqan holda, boshlang'ich sinf o'quvchilari matematik kreativ fikrlashini fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishning quyidagi shart-sharoitlari asoslandi: matematik bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni o'zlashtirish va egallashning to'laligi; o'zlashtirilgan va egallangan matematik bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyaning keng ko'lamligi; murakkab

matematik tushunchalarning qadam-baqadam o'zlashtirilishi va egallanishi; matematik bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalar shakllanganligi; matematik bilimlar fazasida ko'nikma, malaka va kompetensiyalar shakllanishi jarayonining cho'ziluvchanligi; har bir matematik ko'nikma, malaka va kompetensiyaning bosqichma-bosqich qayta ishlanishi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kreativ fikrlashni fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishning didaktik asoslariga oid muammolarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, u boshqa mualliflar tadqiqot ishlarining maxsus predmeti bo'lmagan hamda batafsil o'rganilmagan, bu muammoning faqat ayrim masalalarigina ko'rib chiqilgan, xolos. U juda dolzarb bo'lishiga qaramay qisman ishlangan bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilari matematik kreativ fikrlashni fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishning didaktik asoslari yetarli darajada o'rganilmagan.

Nazariy matematik tasavvurlarni rivojlantiruvchi o'quv faoliyatida o'quv vazifalarini qo'yish, o'quv harakatlari, o'z-o'zini nazorat, o'z-o'zini baholash komponentlarining yaxlitligi sifatida ko'rsatilgan.

O'quv vazifasi amaliydan farq qilib, muammoni hal qilish usulini tadqiq qilishga imkoniyat yaratadi va bir qator o'quv operatsiyalarini o'z ichiga oladi [3].

A.N.Leontev faoliyatni tor ma'noda bevosita ehtiyoj predmetiga yo'naltirilgan jarayon sifatida qarab chiqadi [4].

Kreativ fikrlash – bu nafaqat faoliyat, balki uning ichida uzluksiz shakllanuvchi psixik jarayon. Uzluksiz shakllanuvchi jarayon yordamida inson o'zi uchun o'zida mavjud bo'lgan nisbatan turg'un aqliy operatsiyalardan foydalanib va o'zgartirib, yangi intellektual amallarni shakllantirib muammoli vaziyatlar va masalalarning yangi xususiyatlarini aniqlaydi [1]. Shuning uchun ham alohida bo'g'inlarga yoki aktlarga (fikriy harakatlar) ajratiladigan kreativ fikrlash jarayoni kechishi qonuniyati haqidagi masala muhim hisoblanadi. Kreativ fikrlash subyekti va u hal etadigan masalaga munosabat sifatida qaralganda u faoliyat sifatida ishtirok etadi. Kreativ fikrlashda faoliyat sifatida nafaqat uning kreativ fikrlari sifatida kechish qonuniyati, balki barcha insoniy faoliyat tafakkuri uchun umumiy bo'lgan shaxsiy motivatsion reja ham ishtirok etadi.

Kreativ fikrlash jarayonlarining kechishini tavsiflovchi va aqliy faoliyatlar samaradorligini ta'minlovchi matematik fikrlash xususiyatlari sifatida quyidagilar ajratiladi: fikrlash moslashuvchanligi, fikrlash jarayonlarining rivojlanish sur'ati; fikrlash jarayonlarining kechish sur'ati; yangi masalani ko'ra olish va qo'yish, so'ngra uni o'z kuchi bilan yecha olishni bilish; yangi qonuniyat orqali o'zlashtiriladigan mantiqiy qadamlar (mulohazalar) soni bilan belgilanadigan kreativ fikrlash tejamkorligi; aql kengligi – bilim va amaliyotning turli sohalaridagi keng masalalar doirasini qamrab olishni bilish; chuqurligi – hodisalar mohiyatini tushunish, sabablarini ochish, oqibatlarini avvaldan ko'ra olishni bilish; fikr izchilligi – muayyan masalani ko'rib chiqishda qat'iy mantiqiy tartibga rioya qilishni bilish; tanqidiyligi – kreativ fikrlash faoliyati natijalarini baholashni amalga oshirish, ularda kuchli va kuchsiz tomonlarni topish, olib chiqiladigan holatlar haqiqatini isbotlashga imkon beradigan fikrlash xususiyati hisoblanadi [9].

Biz boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ fikrlashni fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirish sharti sifatida ularning darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda bilish faoliyatini shakllantirish zaruriyatini qayd etamiz.

M.Jumayev bilish jarayonlarini boshqarish turli bilish faoliyati chog'ida tinglash, o'qish, kuzatish, o'lchash, hisoblash vaqtida keladigan his etish, qabul qilish, tasavvur etish, xotiralash, fikrlash kabi jihatlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining tasavvur va kreativ fikrlashini shakllantirishga xizmat qilishini ta'kidlab o'tgan [5].

Muammoli topshiriqda muammoli savol va vazifalarning elementlari mavjud bo'ladi. Shu bois u boshlang'ich sinf o'quvchisini muammoli vaziyatga olib kiradi. Muammoli topshiriq yechimini topishda, uning sharti muhim ahamiyatga ega.

R.A.Xabib muammoli ta'limning uch asosiy turini ajratadi [6]:

1. Bilimlarning muammoli bayoni. Bunday bayonda o'qituvchi nafaqat o'quvchilarga u yoki bu qoidalarni bildiradi, balki "ovoz chiqargan holda fikrlab" muammoni qo'yadi va uni hal etish jarayonini ko'rsatadi.

2. Bayon etishning ayrim bosqichlarida izlanishga o'quvchilarni jalb etish lozim. Bu holda o'qituvchi o'quvchilar oldiga muammoni qo'yadi, o'quv materialini bayon etadi, biroq bayon etish mobaynida o'quvchilar oldiga izlanish jarayoni va u yoki bu bilish masalasini mustaqil hal etishga kirish ishlarini talab etadigan savollarni qo'yadi.

3. Ta'limning tadqiqot metodi. Oldinga qo'yilgan muammoni anglab yetgan o'quvchilarning o'zi izlanish rejasini belgilashadi, faraz (gipoteza)ni ko'rishadi, uni tekshirish usulini o'ylab ko'rishadi, kuzatish, tajribalar o'tkazishadi, dalillarni qayd etishadi, tajribalar, dalillarni qiyoslashadi, tasdiqlashadi, umumlashtirishadi, xulosalarni isbotlashadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kreativ fikrlashni fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishda kreativ tavsifdagi masalalarning o'рни va roli katta. F.Qosimov matematikadan kreativ o'quv topshiriqlari tizimini tayyorlashda quyidagi tamoyillarga ajratishni tavsiya beradi [7]: 1) kreativ o'quv topshiriqlari o'quv materiali mazmuniga mosligi; 2) kreativ o'quv topshiriqlarining o'quvchilarning yoshi, qiziqishi, aniq bilish imkoniyatlariga mosligi; 3) kreativ topshiriqlarning ta'lim jarayoni bosqichlariga teng kuchliligi; 4) topshiriqlarning bir-biriga bog'liqligi; 5) o'quv topshiriqlarining bir-birini to'ldirishi; 6) o'quv topshiriqlarining majmuaviyligi.

M.Jumayev esa F.Qosimov tomonidan ifodalangan kreativ tavsifdagi topshiriqlar tizimini alohida ta'kidlab o'tadi [5; 7] va ular:

1. O'qituvchilar tomonidan misol va masalalar tuzish hamda ularni o'zgartirishga doir topshiriqlar.

2. Misol va masalalarni biror belgisiga ko'ra, guruhlariga ajratishga doir topshiriqlar:

a) topshiriqlarni javobiga qarab guruhlariga ajratishga doir; b) sonlar qatoridagi qonuniyatni topishga doir; v) bajarilayotgan misolda qonuniyatni topishga doir; g) kombinatorik xarakterdagi masala-topshiriqlar.

3. Taqqoslashga doir topshiriqlar:

a) tenglik, tengsizlikning to'g'ri bo'lishi uchun sonlarni to'g'ri topishga doir; b) tenglik, tengsizlikning to'g'ri bo'lishi uchun amal ishoralarini to'g'ri tanlashga doir; v) tenglik, tengsizlikning to'g'ri bo'lishi uchun qavslardan o'rinli foydalanishga doir; g) son, ifodalarni taqqoslashga doir; d) tenglik, tengsizlikning to'g'ri bo'lishi uchun sonlar, amal ishoralari, qavslarni to'g'ri tanlashga doir topshiriqlar.

4. Ma'lumotlari yetishmaydigan va ortiqcha bo'lgan masala-topshiriqlar.

5. Masalalarni turli usullarda yechishga doir topshiriqlar.

6. Ko'p yechimli masala-topshiriqlar.

7. Nostandart yechim yo'liga ega bo'lgan masala-topshiriqlar.

8. Matematik mazmundagi kreativ topshiriqlar:

a) matematik shakllar to'g'risidagi tasavvurni shakllantirishga doir; b) matematik figuralarni topish va ajratishga doir; v) matematik shakllarni almashtirishga doir (berilgan figuralardan shakllar tuzishga doir; shakllarni qismlarga bo'lish va bu qismlardan yangi figuralar tuzishga doir); g) figuralarni tasniflashga doir; ye) hisoblash xarakterdagi masala-topshiriqlar.

9. Mantiqiy tavsifdagi masala-topshiriqlar.

10. Muammoli masala-topshiriqlar.

11. Ifoda, tenglama, tengsizliklar tuzish va ularni yechishga doir topshiriqlar tafakkurning rivojiga asosiy manba bo'lib xizmat qilishini ta'kidlaydi.

Boshlang'ich ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik kreativ fikrlashini fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirishga e'tibor qaratiladi, bunda ularning faoliyatida insonparvarlik, ijtimoiylashuv, integratsiyalashuv, demokratlashtirish, individuallashtirish, ta'lim jarayonini differentsiallash kabi tamoyillarga rioya etilgan holda, matematika fanini o'rgatishda rivojlantiruvchi samaraga erishish maqsad qilinadi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining integrativ va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'quv-bilishga tayyorligini shakllantirish nazarda tutiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashni fanlararo absessial va ordinal bog'lab shakllantirish bo'yicha qator tadqiqot ishlari olib borilmoqda; boshlang'ich sinf o'quvchilari faoliyati o'zining tabiatiga ko'ra, kreativ tavsif kasb etishi qayd qilingan; boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematika fanidan tayyorgarligi ularda yangi, ilgari ma'lum bo'lmagan bilimlarni hosil qilish yoki ko'nikmalarni takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'ladi.

Kreativ fikrlashga nisbatan quyidagi tavsifnomalar o'rinli deya olamiz: matematik kreativ fikrlash – inson umumiy kreativ fikrlashining muhim tarkibiy qismi; matematik kreativ fikrlash real borliqni bilishning matematik metodlari va uning matematikada aks etishining o'ziga xosligi bilan bog'liq xususiyatlarga ega; matematik kreativ fikrlash murakkab va ko'p darajali tuzilmaga ega; matematik kreativ fikrlashning shakllanish darajasini aniqlaydigan muhim tavsifnomalari bo'lib, ular quyidagilar hisoblanadi: idrok etish, tasavvur qilish va bilimlarni o'zlashtirishga qobiliyatlilik; miqdoriy kattaliklar va munosabatlar bog'liqligini aniqlashga qobiliyatlilik; matematik obrazlar, tushunchalar va fikrlarga tayanish; refleksiya qobiliyatlilik; til belgiga oid fikrlarni mustahkamlash.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kreativ fikrlashni fanlararo shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari, o'qishning alohida va jamoa shakllarini uyg'unlashtirish, ta'limda o'quvchilar faolligini oshirish, ularning faoliyatini hisobga olish, baholash kabilardan iborat ekan. Maxsus yaratilgan sharoitda matematik qobiliyatning qayd etilgan muhim tavsifnomalarini maqsadli va tizimli rivojlantirish boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik kreativ fikrlashini shakllantirishga xizmat qiluvchi omil bo'la oladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Bikbayeva N.U. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. – T.: “O'qituvchi”, 2007. -208 b.
2. Богоявленская Д.Б., Сусоколова И.А. Генезис интеллектуальной деятельности. -М.: Академия, 1990. -С. 159-471
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. -СПб.: “Питер”, 2007. -368 с.
4. Леонтьев А.Н., Пономарев Я.А., Гиппенрейтер Ю.Б. Опыт экспериментального развития исследования мышления. -М., 1981. -С. 269-280.
5. Jumayev M.E. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. -T.: “Yangi asr avlodi”, 2006.-186.
6. Хабиб Р.А. Организация учебно-познавательной деятельности учащихся. -М.: “Педагогика”. -1979.
7. Qosimov F.M. Boshlang'ich sinf matematika darslarida ijodiy topshiriqlar ustida ishlash (uslubiy qo'llanma). -Buxoro, 2005. -138 b.
8. Эльконин Б.Д. Введение в психологию развития. -М., 1994. -С. 23-44.
9. Лютова С.К. Развитие личности и креативности школьников с различными уровневными и структурными характеристиками интеллекта. Дисс. ...кан. психол. наук. -СПб., 2000.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).